

A nyolcvanas évek végén ha nem is az illegalitás, de a féllegalitás hónapjait éltük. Olyan dolgokra is vállalkoztunk – például találkozásokra „gyanús” személyekkel, ráadásul az ország határain belül (erre utaltam, talán a legnagyobb közös kockázatra, a 75 éves Domokos Gézát köszöntő Emlékkönyvben) –, tehát olyasmiket is felvállaltunk, amiket korábban inkább elkerültünk, vagy csak módjával keveredtünk bele. Az ellenállásnak ezt a sajátos módját természetesen a Szekuritáté illően honorálta, fokozott megfigyeléssel, fenyegetéssel.

Visszaemlékszem egyik bukaresti utamra, Gézával tett sétánkra a Herăstrău parkban. Nyilván ő ajánlotta ezt a peripatetikus formát. Azt már nem tudom felidézni, milyen közügyekről beszélgettünk, ami viszont máig visszhangzik fülemben, az Domokos Géza elkéseredett hangja, kifakadása arról, hogy Bukarestben már nem lehet élni.

Nos, ezzel az emlékekkel függ össze Géza vallomások szövege, amelyet 1989. január 19-én küldött el egy készülő könyv, a Túlélő képek számára. Az a bizonyos tervezett nagy interjúnk ugyan sosem készült el – ennek okait lehet találgatni (az itt, előző fejezetekben olvasható levelek alapján is) –, de hogy a megszólított nem szántszándékkal húzta az időt, korántsem az elzárkózás dolgozott benne, azt éppen ez az írás és a róla Bukarestben készült fényképek bizonyítják.

Azt gondolom, e fontos szöveg újraközlése előtt érdemes, sőt szükséges felvillantani a Túlélő képek történetét, történeteit, visszahelyezni e vallomást a többi vallomás közé, a korhangulatot érzékeltetve. László fiam a budapesti Héttorony Könyvkiadónál 1989 végén megjelent kötet fülszövegében a Házsongárd fényképezéséhez és a temetőlátogatók kalauzolásához kapcsolja az ötletet, hogy a kortárs erdélyi költőket, írókat is meg kellene ismertetni az ide érkezőkkel, képmásukat és a fényképekhez kapcsolódó szövegeket érdemes volna albumba foglalni. „Szeretném, ha ez a könyv nemcsak az Erdéllyel foglalkozó (ilyen-olyan) irodalom, hanem a hiteles erdélyi irodalom iránt keltené fel az érdeklődést.” Az ötlet s a választás tehát a Lacié volt, én csak némi tanácsokkal próbáltam segíteni, hogy az Erdélyben élő, innen még el nem távozott alkotók közül ki az, aki ne hogy kimaradjon a megszólítottak, felkeresettek közül. És írtam egy rövid bevezetőt a készülő kötetbe, a túlélésről, a reménynél erősebb kételyről, hozzátéve, hogy „a szerzők által felajánlott, nagy többségükben erre az alkalomra született szövegek (azt hiszem) bizonyítják – nem akármilyen a »maradék«. Ennek a kis literatúrának még nem kell szégyenkeznie.” Annál is inkább így van, mert az önáltatás már többnyire a múlté, „a keserűség, önmardosás, elégedetlenség, szigorú önvizsgálat szülhet jelentős műveket, remekműveket.” Ebbe a keretbe – életkor szerint a Balogh Edgártól Kovács András Ferencig ívelő sorba – illeszkedett bele a Domokos Géza által küldött, Harmincöt év... című emlékezés.

A Túlélő képek történeteit említettem, magának a kiadványnak a történetére gondolva. Arra is persze, hogy szerencsénk volt vele – másrészt balszerencsénk –, mert csupán az év végére készült el (egy szombathelyi nyomdában), és amire hozzánk eljutott, a Szekuritáténak már nem volt ideje foglalkozni vele (legalábbis nincs tudomásom jelentésekről); a decemberi romániai fordulat ugyanakkor más irányba terelte az itthoni és magyarországi olvasók figyelmét. Ez a tény is közrejátszott abban, hogy húsz évvel később sort kerítsünk az új szövegekkel bővített, elegánsabb technikai-művészeti kivitelű második kiadásra (a csíkszeredai Alutus és a pesti Noran Libro közös vállalkozásában).

2009-ben Domokos Géza már nem élt, nem adhatott új, reflektáló írást. Viszont bekerült a könyvbe az 1989-es szövegét kísérő több kimaradt fotó, a Függelékbe pedig, előkeresve a hajdani, megőrzött borítékokat, bemásolhattuk Géza valóban korjellemző kísérő levélét. Így üzent a Kriterion igazgatója 1989 januárjában:

„Itt az írás, Lacikám. Elnézést a késésért és bocsánat a kissé – nálam nem gyakran jelentkező – csüggedt hangért. Most így jött. Eredetileg egészen mást, »politikussabb« szöveget akartam, el is készült, de eltéptem. Nem tetszett. Ószintétlen, túlságosan visszafogott volt valahogy. Végül, többszöri nekifutás után, számomra is váratlanul – ez lett.

Mit szólsz hozzá?”

Ölel,

Domokos Géza

És akkor maga a szöveg, 1989 elejének hangulatában:

Harmincöt év...

Esztendőök során hol az állandóság földjét, hol az ideiglenesség tranzitállomását láttam Bukarestben. Attól függően, hogy győztem vagy legyőzöttem; értelmesnek ítéltém önként vállalt emigrációfélelmet, vagy a hiábavalóságra, eltévesztett útra, rossz opcióra való rádöbbenés bénított éppen.

A lebegésnek, majdnem azt mondtam, gyökértelességnek ez az állapota nemegyszer riadalommal töltött el. Ilyenkor sűrűn eregettem segélykérő jeleimet egykori kilövőpályám felé. Legtöbbször csak anyám egyre gyengülő hangja válaszolt. Ha meghallotta szegény – idén lesz nyolcvanöt éves – a telefon csörgését. Ilyenkor biztató szó, erőt adó hang híján, mást találtam ki. Összehúzott, szűrős tekintetek perzselését éreztem arcomon, bőrömön. Mit néztek, lázadoztam volna, mit akartok tőlem? Milyen jogon kutattok – méregettek, ha Más csillagra – Szemlér Ferencé az elnevezés – rendeltetek? Arra bezzeg nem volt gondotok, hogy úrhajóm közben el ne égjen, vagy ha ép is maradt, a visszatéréshez szükséges műszereivel, hajtómotorjaival baj ne essék. S ami a legfontosabb, tudjam; vártok-e rám, akarjátok-e, hogy köztetek legyek; van-e hely, ahol, megszürcült obsitosként, kipihenhetem lélekroppantó, gerinctörő szolgálatom fáradalmait. Még ha félmunkát végeztem, akkor is.

Így vitáztam sok éven át, és így perlekedem ma is a távoli csennddel, enyéim számon kérő nézésével. Félttem mindig és most is félek tőlük. Ha jól megy sorom, restelkedem, ha dőlök el terheim – terheik! – alatt, szégyellem magam. Pedig azt is mondhatnám, és nem én lennék az első: Ne keserítsük egymást az amúgy is keserű világban; boldoguljon, ki ahogy tud.

Védekezésésképpen, dacból inkább, úgy hiszem, elhatároztam – és három éven át hétről hétre elmélkedtem róla a rádióban –, nem szülőföldem, szülőföldeim vannak. Mindenütt születtem, ahol felfedeztem valamit: eszmét, sorsot, élményt, csalódást vagy reményt, amelyből megértettem: magamat kell építenem, vagy ellenkezőleg, távol kell magam tartanom tőle, hogy továbbmehessek, járhassam a magam útját. Ezzel kapcsolatban tartozom még egy vallomással. Vittem én is, mint társaim legtöbbször, tarisznyában az anyai poqácsát és ama megtartó jelképpé emelt fonnivalót. Gondok, emlékek, kevés megvalósított és tengernyi elszalasztott, nemegyszer

egyenesen elpuskázott lehetőség gubancát. Óvtam, honvágyam rokkáján sodorgattam, madárjosi vigyázattal tapogattam, bontogattam szárait. S bizony, itt jön a beismerés, megtörtént, hogy rá kellett jönnöm: nincs mit kezdenem a szent fonallal. Sem itt, sem hazatérés után. Csepűvel bajlódom. Hogy én voltam-e a hibás – múlt időben írom, mert hét év óta, akaratomon kívül, otthonülő lettem –, vagy mások tarisznyáltak fel berkegyapjú helyett kenderrel, annak is az aljával, nem tudom megmondani. Ezen még gondolkodnom kell.

Nyár derekán lesz 250 esztendeje, hogy Mikes Kelemen uram leírta első Bukarestből keltezett levelének első mondatát. Így hangzik: „Meg kell tartani mindenkor az ígéretet, mert az ígérettel adóssá tesszük magunkot, és az adósságot meg kell fizetni, akárminémű dologból álljon a' példának okáért, ha egy csókból állana is, de meg kell fizetni”.

A csókot leszámítva, nem emlékszem, hogy ígértem volna valakinek is valamit. Magamnak annál többet: hasznosan élni.

Itt, úgylis végefelé közeledem, megállok, nézem, nézem a leírt mondatot, és eszembe jut szegény jó földim utolsó levele (Rodostó, 20. decembris 1758). Egyedül maradt, Zay úr halála után egyetlen túlélője a Rákóczi-emigrációnak. „Mennyi változáson mentem már által – kezdi összegzését. – Egész prédikációt csinálhatnék a siralomnak völgyében lévő változó életünkről, amely változást mindaddig próbáljuk, valamég az örömhöz hegyére nem megyünk.” Hitt az öröm hegyében, s minden biznnyal el is jutott oda; kézzel érintheti a zágoni csillagot.

Igaz, van még néhány évem a búcsúzó Mikes életkoráig, de – ahogy a rám osztott siralomvölgyet itt és most látom – változást, még kevésbé az örömhöz világosságát, sem magamnak, sem másnak ígérni nem tudom. Most derül ki, hogy lám, mégsem volt éppen olyan magányos és csüggedt – zágoni Mikes Kelemen.

Keveset mondok, ha annyit jegyzek ide: ezzel a szöveggel 1989 januárjában – az ötletgazda Laci is, én is – teljességgel meg voltunk elégedve. 2013-ban sem mondhatok mást.

Kategória: Dokumentum

Denumire autor: Kántor Lajos

Látó Szépirodalmi Folyóirat